

ДИНАСТИЈА ОБРЕНОВИЋ И ПРОГЛАШЕЊЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Тематски зборник радова

НАРОДНИ МУЗЕЈ НИШ

2023

Издавач
Народни музеј Ниш

За издавача
Весна Црноглавац

Уредник
Проф.др Сузана Рајић

Редакција
Др Душица Бојић
Проф. др Ставрџа Маврогени
Проф. др Саша Станојевић
Доц. др Урош Шешум
Марина Влаисављевић
Иван Митић, секретар

Рецензенти
Проф. др Радош Љушић
Др Јасмина Милановић
Проф.др Владан Гавриловић

Лектор
Милена Мишић Филиповић

Превод на енглески
Александра Џунић

Техничка припрема
Милан Д. Ранђеловић

Штампа
Scero Print, Ниш

Тираж
250 примерака

ISBN 978-86-83019-79-3

Штампање публикације је финансирано средствима Министарства за културу
и информисање Републике Србије

НАРОДНИ МУЗЕЈ НИШ

**ДИНАСТИЈА ОБРЕНОВИЋ
И ПРОГЛАШЕЊЕ
КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ**

Тематски зборник радова

Ниш, 2023.

САДРЖАЈ / CONTENTS

УВОДНА РЕЧ	9
------------------	---

I

Сузана Рајић КРАЉЕВСКИ ДОМ ОБРЕНОВИЋА – ЈАВНА И ПРИВАТНА СФЕРА ДЕЛОВАЊА (1882–1903)	15
---	----

Чедомир Антић МЕЂУНАРОДНЕ РЕАКЦИЈЕ НА ПРОГЛАШЕЊЕ КРАЉЕВИНЕ У СРБИЈИ 1882. ГОДИНЕ	41
--	----

Данко Леовац ДОМАЋА И ИНОСТРАНА ШТАМПА О ПРОГЛАСУ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ 1882. ...	49
---	----

Горан Васин ПРОГЛАШЕЊЕ СРБИЈЕ ЗА КРАЉЕВИНУ 1882. У ПОЛИТИЧКОЈ ИДЕОЛОГИЈИ ПРЕЧАНСКИХ СРБА	61
--	----

Константинос Катсанос ГРЧКА ШТАМПА О ОБРЕНОВИЋИМА	69
--	----

Саша Станојевић БУГАРСКА ШТАМПА О ПРОГЛАШЕЊУ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ 1882. ГОДИНЕ ...	81
---	----

II

Ана Костић ЗНАЧАЈ МАНАСТИРА ЖИЧЕ КАО КРУНИДБЕНЕ ЦРКВЕ У ВИЗУЕЛНОЈ КУЛТУРИ И ВЛАДАРСКОЈ ИДЕОЛОГИЈИ КРАЉА МИЛАНА И КРАЉА АЛЕКСАНДРА ОБРЕНОВИЋА	91
---	----

Снежана Цветковић ДВОР КНЕЗА – КРАЉА МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА У НИШУ И КУЛТУРА ОСМАНСКОГ НАСЛЕЂА	111
---	-----

Александар Марушић ДАРОВИ КРАЉА МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА ЗНАМЕНИТОМ ТАКОВУ – МЕСТУ ПОДИЗАЊА ДРУГОГ СРПСКОГ УСТАНКА	125
---	-----

Дејан Вукелић АРАПСКИ САЛОН КРАЉА МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА: ИСКУСТВО ЕГЗОТИЗМА НА БЕОГРАДСКОМ ДВОРУ ПОТКРАЈ XIX ВЕКА	147
Зорица Петровић ДВОРСКЕ ДАМЕ КРАЉИЦЕ НАТАЛИЈЕ	173
Вук Даутовић ОД РАТНОГ ВЕТЕРАНА ДО ДВОРСКОГ КУЈУНЦИЈЕ: ЂОРЂЕ М. ЈАНКОВИЋ У ДРУШТВЕНИМ И УМЕТНИЧКИМ ЗБИВАЊИМА НИША ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 19. ВЕКА	195
Ставрџа Маврогени ПОРТРЕТИ КРАЉЕВСКИХ ПОРОДИЦА У ГРЧКОЈ И СРБИЈИ	215
Александар С. Јуркович НАШ ВИЛИ ИЗ РОГАШКЕ СЛАТИНЕ	223
III	
Данијел Радовић ВЛАДАР И ЊЕГОВ ПОЛИТИЧКИ МЕНТОР: КНЕЗ МИЛАН ОБРЕНОВИЋ И ЈОВАН РИСТИЋ (1868–1873)	231
Душица Бојић „СЛИВНИЦА“ И ОСТАЛА АРХИВСКА ГРАЂА ВЕЗАНА ЗА КРАЉА МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА У ИСТОРИЈСКОМ МУЗЕЈУ СРБИЈЕ	245
Јелена Јовановић Симић ЧАСОПИС <i>НАРОДНО ЗДРАВЉЕ</i> КАО ОГЛЕДАЛО ЗДРАВСТВЕНИХ ПРИЛИКА У КНЕЖЕВИНИ / КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ (1881–1885)	261
Урош Шешум ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ПЕТСТОТЕ ГОДИШЊИЦЕ КОСОВСКЕ БИТКЕ 1889. ГОДИНЕ	285
Нурбану Дуран ПОСЕТА КРАЉА МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА ЦАРИГРАДУ 1889. ГОДИНЕ	309
Небојша Ђокић РЕФОРМА СРПСКЕ ВОЈСКЕ НАКОН СРПСКО–ТУРСКИХ РАТОВА: ВОЈНО-ТЕОРИЈСКИ ОКВИР И НАОРУЖАЊЕ	319
Мирослав Пешић ПАРТИЈСКЕ БОРБЕ У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ У ПРВИМ ГОДИНАМА ВЛАДАВИНЕ КРАЉА АЛЕКСАНДРА ОБРЕНОВИЋА (1894–1897)	335

IV

Ненад Нинковић КО ЈЕ БИО САРУТ NATIONIS СРБА У ХАБЗБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ ОД 1690. ДО 1779. ГОДИНЕ	353
Жарко Илић ИНТЕГРАЦИЈА СТАРОГ ВЛАХА У КНЕЖЕВИНУ СРБИЈУ ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДАВИНЕ КНЕЗА МИЛОША (1831–1839)	365
Александар М. Савић ИЛИЈА ГАРАШАНИН И ОБРЕНОВИЋИ У ЕМИГРАЦИЈИ (1843–1859)	385
Славиша Недељковић ОДБОР ЗА ШКОЛЕ И УЧИТЕЉЕ И СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ РАД У СТАРОЈ СРБИЈИ	403
Ивана Спасовић БАНАТСКА ВОЈНА ГРАНИЦА, ЊЕНО УКИДАЊЕ И КНЕЖЕВИНА СРБИЈА ..	415
Владимир Вучковић ДРЖАВНОПРАВНО УРЕЂЕЊЕ НОВИХ КРАЈЕВА 1878. ГОДИНЕ И ПОЛИТИЧКА ИДЕЈА КНЕЗА МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА У ВЕЗИ СА СТАРОМ СРБИЈОМ	431
Иван Митић КУРИРСКИ ИНЦИДЕНТ 1879. ГОДИНЕ	445
Борче Николов ПРОТИВ СРПСКЕ ПРОПАГАНДЕ ИЛИ ПРОТИВ СТРАНЕ ПРОПАГАНДЕ? ДОГАЂАЈИ ОКО АФЕРЕ КОЛУМБО КРОЗ ПРИЗМУ ПОЛИТИКЕ МАКЕДОНСКЕ РЕВОЛУЦИОНАРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ И БУГАРСКОГ ТАЈНОГ РЕВОЛУЦИОНАРНОГ БРАТСТВА ПРЕМА ПРОСРПСКИМ ЕЛЕМЕНТИМА У ОСМАНСКОЈ МАКЕДОНИЈИ	455
Предраг Илић АРХИВСКА ГРАЂА ОКРУЖНИХ И СРЕСКИХ НАЧЕЛСТАВА У ПЕРИОДУ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ ОД 80-ИХ ГОДИНА XIX ВЕКА ДО КРАЈА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	477
Зоран Стевановић, Александар Никезић АЛЕКСИНАЦ И ОБРЕНОВИЋИ	493
Дарко Жарић ПРОКУПЉЕ У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ 1882–1903. ГОДИНЕ	501
Дејан Микавица КРАЉ МИЛАН ОБРЕНОВИЋ И СРПСКА НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА У АУСТРОУГАРСКОЈ 1882–1887.	517

Др Вук Даутовић
Научни сарадник
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју уметности
vukdau@gmail.com

ОД РАТНОГ ВЕТЕРАНА ДО ДВОРСКОГ КУЈУНЦИЈЕ: БОРЉЕ М. ЈАНКОВИЋ У ДРУШТВЕНИМ И УМЕТНИЧКИМ ЗБИВАЊИМА НИША ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 19. ВЕКА¹

Апстракт: Значајан учесник збивања у Нишу током друге половине 19. века био је кујунција Ђорђе М. Јанковић. Кујунцијски занат почео је да учи у младости као син угледног нишког трговца. Истовремено је ангажован у политичким догађањима која претходе присаједињењу јужних крајева, учествујући у ратовима који су се водили за њихово ослобођење. Одликован је са шест медаља за ратне заслуге, што га чини активним и непосредним учесником. Уметничко деловање Ђорђа Јанковића било је усмерено на обликовање сребрних предмета профане и сакралне намене, драгоцених за познавање националне златарске уметности. На портретним фотографијама, као и на надгробнику, Ђорђе Јанковић је потписан као „дворски кујунција”. Улазак нових територија у састав Кнежевине подразумевао је стварање културног континуитета и саображавања новоосвојених крајева са Кнежевином Србијом. Прешавши пут од ратног ветерана до дворског златара, Ђорђе Јанковић је пример појединца окренутог патриотском раду колико и личном развоју. Кроз његов пример могу се сагледати фасете културе и историје повесне епохе у којој је деловао.

Кључне речи: Ђорђе М. Јанковић, Милан Обреновић, културна историја, српско-турски ратови, златарство, Ниш, 19. век.

Друга половина 19. века, након повратка Обреновића на власт, обележена је догађајима пресудним за нововековну државност нације. Ступање кнеза Милана на престо прате политичке прилике судбоносне за српску кнежевину, познате као Велика источна криза која траје од 1875. до 1878. године. Државна територија

¹ Изражавам срдачну захвалност господину Ђорђу Ж. Јанковићу из Ниша на уступљеној грађи и увиду у заоставшину златара Ђорђа М. Јанковића за потребе овог истраживања. Велику захвалност дугујем јереју Далибору Мидићу управнику Музеја црквених старина Епархије нишке, Српске православне цркве, као и господину Драгану Николићу за помоћ у препознавању и опису одликовања.

српске кнежевине проширена је ратом у последњој четвртини 19. века присаје-дињењем јужних крајева који су до тада били под османском влашћу. Рат против Османске империје окончан је Берлинским конгресом на коме Србија 1878. године добија пуну државну независност, проширивши територију за четири округа на југу: топлички, нишки, пиротски и врањски.² Ово се такође одразило на црквену организацију, јер Нишка, Нишавска (Пиротска) и Врањска епархија улазе у састав Митрополије београдске. Три поменуте епархије претходно су биле под управом Васељенске патријаршије и потом бугарске Егзархије.³ Нишки владика Виктор као последњи митрополит бугарског егзархата постао је први архијереј Епархије нишке која се нашла у саставу православне српске цркве.⁴ Добијање пуне државне самосталности, уз проширење црквених територија, након преговора са Васељенском цариградском патријаршијом резултирало је синодским актом о признању независне Српске цркве у форми патријаршијског томоса, којим јој је додељена аутокефалност 1879. године.⁵

Османски Ниш био је развијена трговачка варош, смештена на важном Цариградском друму.⁶ Општи карактер града и визуелне културе Ниша раног 19. века био је у потпуности под утицајем османских норми репрезентативности. Управо се градска привреда, бројни еснафи и трговина јављају као творци материјалне културе. У овоме су важну улогу имали појединци, којима је у османским градовима било дозвољено да се баве различитим занатима.⁷ Управо том слоју хришћанског становништва припадали су преци Ђорђа Јанковића. Према породичном предању, враћајући се из Аустријско-турског рата, извесни ага се на путу за Цариград зауставио у Нишу. Са њим у пратњи био је младић из Босанске Крајине, који га је служио. Задовољан момком, ага му је у Нишу нашао девојку и оженио га. Настанивши се у Нишу, добио је четворицу синова: Марка, Николу, Спиридона и Атанаса. Марко Јанковић (сл. 1), био је кожарски трговац, који је 1848. године добио сина јединца Ђорђа. Током друге половине 19. века Ђорђе је стасао да учи кујунџијски занат у Нишу (сл. 2). Према сведочењу Стевана Никшића Лале, сликара и професора нишке гимназије у којој је такође предавао и Стеван Сремац, овоме је познанство са кујунџијом

² Р. Љушић, *Српска државност 19. века*, Београд 2008, 162–171.

³ В. Вучковић, *Организација Српске православне Цркве у новим крајевима Кнежевине Србије после Берлинског конгреса*, Пирот 2007, 55–120; Д. Мидић, *Историја Православне епархије нишке*, Ниш 2019, 109–123.

⁴ Н. Радосављевић, *Шест портрета православних митрополита 1766–1891. године*, Историјски институт 57, Београд 2009, 87–104; Д. Мидић, *Историја Православне епархије нишке*, 125–129.

⁵ М. Војводић, „Како је Српска црква добила независност 1879. године” *Историјски часопис* 50, (2004), 87–98.

⁶ Група аутора, *Историја Ниша, од најстаријих времена до ослобођења од турака 1878. године*, књ. I. Ниш 1983.

⁷ М. Коцић, *Оријентализација материјалне културе на Балкану: Османски период XV–XIX век*, Београд 2017, 159–288; Упореди: К. Доганџић-Мићуновић, *У малом Цариграду: Османско наслеђе из збирки Народног музеја Ужице*, Ужице 2022.

Ђорђе М. Јанковићем било инспирација за лик младог Манета у роману „Зона Замфирова”.⁸

Сл. 1. Марко Јанковић кожарски трговац из Ниша, половина 19. века

Посредством одликовања која је кујунџија Ђорђе Јанковић у свим важним јавним приликама носио, може се реконструисати његова војничка прошлост, као и редослед учешћа у ратовима вођеним током друге половине 19. века (сл. 3). Прво одликовање добио је за заслуге у Српско-турском рату 1876. године, а реч је о Ордену Таковског крста. Ово је први домаћи орден који је додељивала најпре Кнежевина, а потом и Краљевина Србија. Кнез Михаило Обреновић је 1865. године у знак сећања на свог оца кнеза Милоша и његове устанике, поводом прославе педесетогодишњице ослобођења Србије од Турака, живим учесницима борбе за ослобођење доделио златни спомен-крст, који је изгледао попут данашњег Ордена Таковског крста. По избијању првог Српско-турског рата 1876. године, кнез Милан Обреновић установио је одликовање за „заслуге про-

⁸ С. Виденовић, „Јанковићи – Знаменита нишка породица – свештеници, ратници, врсне кујунџије”, *Нишки весник*, Год. X, Бр. 54, Ниш, Септембар 2008, 12–13; М. Величковић, *Споменици војника и ратника на Старом гробљу у Нишу*, Ниш 2021, 122–123

тив непријатеља”. Оно је изгледало попут спомен-крста из 1865. године да би ре-организиција ордена по степену била извршена фебруара 1878. године, по узору на француску Легију части. Одликовање је коначно успостављено у јулу 1878. године као Орден Таковског крста у два степена – златног и сребрног крста.⁹

Сл. 2. Кујунџија Ђока Јанковић, трећа четвртина 19. века

Сл. 3. Одликовања за учешће и допринос у ратовима од 1876. до 1913. године

⁹ А. Марушић, „Обреновићи у збиркама Музеја рудничко-таковског краја”, А. Марушић, А. Боловић (ур.), *Обреновићи у музејским и другим збиркама Србије*, II, Горњи Милановац 2014, 267–268.

Друга значајна медаља Ђорђа Јанковића била је Споменица српско-турских ратова 1876-1878. године. По завршетку ових ратова и након добијања независности започео је процес конституције српских одликовања. Прва ратна споменица у историји Србије основана је Законом о одличјима за независност и ослобођење. Ратна споменица за учињено пожртвовање и стечене заслуге додељивана је свима који су као борци или цивили учествовали у ратовима од 1876. до 1878. године.¹⁰ Такође, Јанковић је био и носилац Златне медаље за храброст 1877-1878. године. Ову посебну медаљу додељивао је лично кнез Милан Обреновић, или је она додељивана на предлог команданта јединица „за показану и доказану храброст пред непријатељем”. Златна медаља за храброст додељивана је углавном официрима, а уколико се евидентирају појединачна издвајања додељивана је и подофицирима, војницима и добровољцима.¹¹

Кујунџија Ђорђе Јанковић оженио је Настасију, звану Сика, која је била кћи последњег османског нишког кадије Михајла Адамушевића. Женидба Сицом донела је Ђорђу Јанковићу већи друштвени углед и велики мираз. Њихов први син Јанко рођен је 1878. године. Породична кућа кујунџије Јанковића у Нишу налазила се на месту данашњег Трга 14. октобра. Након усвајања Винтеровог регулационог плана Ниша из 1878. године, та кућа је срушена и Јанковићи су се преселили у Епископску улицу бр. 18, недалеко од нишке Саборне цркве и владичанског двора. Таст Ђорђа Јанковића, судија турског суда Адамушевић, одиграо је значајну улогу ослободивши Колета Рашића из затвора који је издржавао под стражом у ћелији Габровачког манастира.¹² На знаменитој фотографији која је настала наводно у фебруару 1874. године, приликом полагања заклетве чланова Нишког комитета у кући Михаила Божидарца које благосиља свештеник Петар Икономовић, међу завереницима је фотографисан и Михајло Адамушевић.¹³

Ђорђе Јанковић је од свог таста наследио два ордена са којима је фотографисан у позним годинама (сл. 4). Наиме, на познатим фотографијама судија Адамушевић је носио Орден Мецидије V реда, који је од султана добио за „добро дељење правде”. Ово одличје установљено је од стране султана Абдула Мецида 1851. године и додељивано је у пет редова. Орден представља једну од најкарактеристичнијих награда Османског царства, а додељиван је припадницима војске, носиоцима јавних функција, угледницима друштва и науке за врхунску службу и успех. Многи такви ордени додељени су страним дипломатама, шефовима држава, као и британској, француској и немачкој војсци. Овај орден у Османском царству додељиван је и женама, као и султановим поданицима који нису Турци.¹⁴ Фото-

¹⁰ Р. Сав, Т. Мућић, *Одликovanja Србије и Југославије : од 1859. до 1941.* Већ 2009, 422.

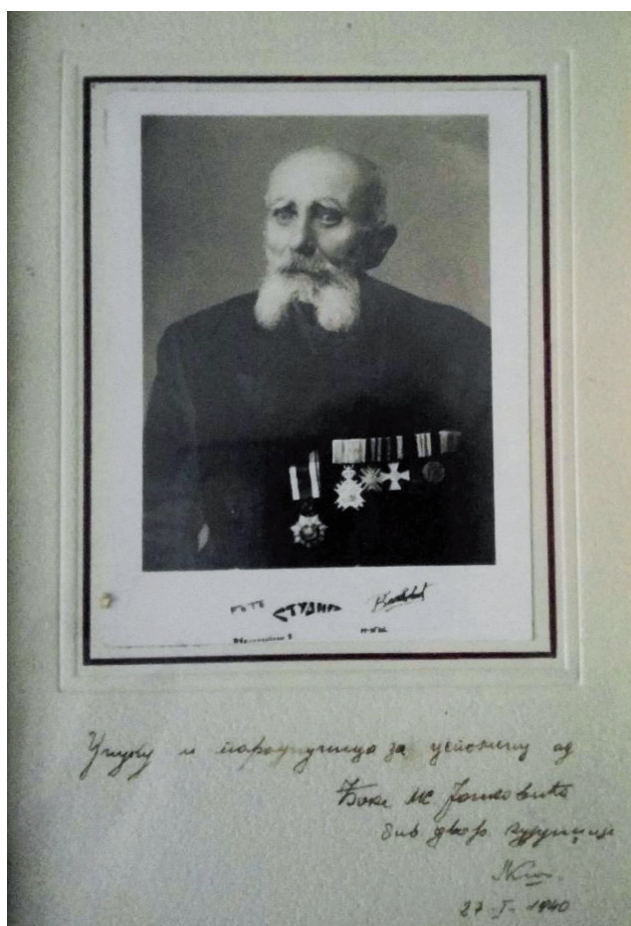
¹¹ Р. Сав, Т. Мућић, *Одликovanja Србије и Југославије : од 1859. до 1941.* 368.

¹² С. Виденовић „Јанковићи – Знаменита нишка породица – свештеници, ратници, врсне кујунџије”, 12; М. Величковић, *Споменици војника и ратника на Старом гробљу у Нишу*, 122–123

¹³ *Споменица 60–годишњице и освешћења споменика ослобођења Ниша 1877–1937*, Ниш 1937, 131.

¹⁴ Н. Chisholm, (ed.), „Medjidie”, *Encyclopædia Britannica*, Vol. 18 (11th ed.), Cambridge University

графија са надгробног споменика бившег судије Михајла Адамушевића, сачувана на старом нишком гробљу, приказује га са Орденом Светог Саве V реда. Орден Светог Саве као трећи по реду српски краљевски орден основан је 23. јануара 1883. године, како би се наградили поједници за заслуге стечене на пољу културе, просвете, науке, књижевности, јавних служби, ликовне уметности, као и заслуге према краљу, држави, цркви и нацији, те цивилним и војним лицима.¹⁵ Михајло Адамушевић преминуо је 16. јуна 1883. године, те је ово национално признање извесно добио по његовом установљењу.¹⁶ Одликовања судије Адамушевића сведочанство су друштвеног угледа који је уживао, а породични континуитет истицао је његов зет Ђорђе који је носио оба ордена наслеђена од свог таста.

Сл. 4. Дворски кујунџија Ђорђе М. Јанковић (1848-1941)

Press, 1911, 69.

¹⁵ Р. Сав, Т. Мућић, *Одликовања Србије и Југославије: од 1859. до 1941*, 188.

¹⁶ Подаци преузети са надгробног споменика Михајла Адамушевића на Старом гробљу у Нишу.

Ослобођење Ниша и јужних области од османске власти симболички је обележено чином свечаног освећења новоподигнуте Саборне цркве у фебруару 1878. године, на дан Светог Симеона Немање. Дајући јој највиши државни и национални карактер, овој су церемонији лично присуствовали кнез Милан Обреновић и митрополит Михаило. Монументалну Саборну цркву у Нишу изградио је са својом тајфом мајстор Андреја Дамјанов, који ужива углед једног од најистакнутијих градитеља са Балкана друге половине 19 века.¹⁷ Након присаједињења 1878. године, цркве на југу Србије постају здања од изузетног јавног значаја за државу, општине и вернике. Имајући то у виду, државне власти су имале водећу улогу у подизању и опремању православних храмова. Присаједињење јужних области подразумевало је озбиљну реформу на пољу визуелне културе и црквене уметности која је постепено деосманизирана. Општи токови црквене политике и визуелне културе на југу морали су се ускладити са онима у Кнежевини и доцнијој Краљевини Србији. Реформа црквеног живота у јужним областима подразумевала је интензиван рад на пољу црквене уметности, док је верски живот у свим његовим институционалним облицима постепено саображаван са праксом и прописима Митрополије београдске.¹⁸ Златарска уметност на Југу била је често анахрона у односу на културне токове развијене на подручју Кнежевине Србије, који се у другој половини 19. века ослањају на уметничке токове историзма. Каснобарокна ретроспективност која је карактерисала токове златарства 19. века у суседној Нишавској епархији била је једнако присутна и на подручју Епархије нишке као одраз поимања православне традиције и жеље за очувањем репрезентативности сакралног сребра.¹⁹ Уметност обраде сребрних предмета на подручју Ниша повезана је начинима на које су метални предмети артифицирани на ширем подручју југа Балкана. На радове Ђорђа Јанковића као индивидуалног златарског мајстора поменуте промене такође су имале утицаја.

Ђорђе Јанковић је у Нишу, ослобођеном већ 1880. године, дочекао рођење свог другог сина по имену Марко.²⁰ Недуго затим наступио је рат са Бугарском, у коме је Јанковић такође учествовао. Одликован је потом Споменицом рата са Бугарском 1885–1886. коју је установио краљ Милан Обреновић, по потписивању Букурешког мира. Право истицања одликовања имали су официри и војници активне војске, те они другог позива који су били учесници у рату или мобилисани, као и сви грађани које су војну службу обављали на бојишту. Пописе

¹⁷ Н. Макуљевић, „Андреја Дамјанов: архитекта позноосманског Балкана”, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 38, (2010), 137–150.

¹⁸ Н. Макуљевић, „Реформа црквене уметности у југоисточној Србији после 1878”, *Лесковачки зборник XXXVII*, (1997), 35–58; Н. Макуљевић, *Црквена уметност у Краљевини Србији (1882–1914)*, Београд 2007, 80–81.

¹⁹ В. Даутовић, „Каснобарокна ретроспективност и златарство Нишавске епархије у XIX веку”, *Саопштења LI*, (2019), 105–122.

²⁰ С. Виденовић „Јанковићи – Знаменита нишка породица – свештеници, ратници, врсне кујунџије”, 12.

одликованих особа водила су војна заповедништва, а након смрти носиоца ово одликовање припадало је наследницима.²¹ Недуго по окончању поменутих ратних збивања, кујунџија Ђорђе Јанковић добио је 1888. године трећег сина по имену Сотир. Ђорђе Јанковић је са супругом Сиком имао и једну кћер чије је име било Анка. Синове Јанка и Марка отац је образовао за свештенике Српске цркве, школујући их у Руској царевини. Први син Јанко похађао је Духовну академију у Кијеву од 1891. до 1897. године. Нишки епископ Никанор је Јанка Јанковића по његовом повратку из Русије 1898. године поставио за пароха цркве Светог Николе у Нишу. На исту кијевску Духовну академију послат је и други син Марко, који је за пароха у цркви Светог Николе постављен 1914. године.²²

Кујунџија Ђорђе Јанковић био је активан на различитим друштвеним пољима, те уписан и у редовне чланове нишког Црвеног крста за 1903. годину.²³ Балкански ратови затичу Ђорђа Јанковића у шестој деценији живота. Он је био носилац Споменице српско-турског рата „Освећено Косово” 1912, коју је установио краљ Петар Карађорђевић 1913. године. На истицање споменице имали су право сви активни и резервни официри и подофицири, редови и војни обвезници и чиновници свих родова војске на бојишту и у позадини. Одликовани су били и министри у влади, народни посланици, посланици у иностранству, чланови Управе Народне банке, државни чиновници, председници општина, те железничко, поштанско, телеграфско и телефонско особље. Министар војни имао је право да одликује овом споменицом и она лица за која се сматрало да су дала допринос а нису обухваћена уредбом.²⁴ Последње одликовање које је Ђорђе Јанковић стекао била је Споменица српско-бугарског рата 1913. године. Одликовање је утемељио краљ Петар исте године, а право на њу имала су војна лица и цивили као код претходно описаног.²⁵

У кући Јанка Јанковића током Првог светског рата, док је Српска влада у избеглиштву боравила у Нишу, живео је и умро знаменити Стојан Новаковић.²⁶ У време повлачења преко Албаније, свештенство је по налогу војне власти остало са народом. Бугарска окупациона војска српске свештенике хапси новембра 1915. године, да би у близини Беле Паланке, на Јанкиној падини, било ликвидирано двадесет свештеночученика Српске цркве, међу којима су била и

²¹ Р. Сар, Т. Мућић, *Одликовања Србије и Југославије: од 1859. до 1941*, 428.

²² С. Виденовић „Јанковићи – Знаменита нишка породица – свештеници, ратници, врсне кујунџије”, 12–13; М. Величковић, *Споменици војника и ратника на Старом гробљу у Нишу*, 122–123.

²³ *Извештај за 1903. годину, српског друштва „Црвеног Крста”*, Београд 1904, 35.

²⁴ Р. Сар, Т. Мућић, *Одликовања Србије и Југославије: од 1859. до 1941*, 433.

²⁵ Р. Сар, Т. Мућић, *Одликовања Србије и Југославије: од 1859. до 1941*, 438.

²⁶ С. Виденовић „Јанковићи – Знаменита нишка породица – свештеници, ратници, врсне кујунџије”, 13.

браћа протојереји Јанко и Марко Јанковић.²⁷ Статус ратног ветерана потврђује фотографија на којој остарели Ђорђе Јанковић седи поред истакнутог четничког војводе Косте Миловановића – Пећанца, организатора Топличког устанка (сл. 5). Ђорђе Јанковић је најмлађег сина Сотира одредио за наследника у занату и по завршетку Првог светског рата послао га у Будимпешту, где је овај учио часовничарски и јувелирски занат. Сотир Јанковић је живео у Нишу до 1926. године, када се са замашном имовином одселио у Београд и отворио јувелирску радњу на Теразијама. Кујунција Ђорђе дочекао је старост окружен бројним унуцима, који су га чували до 1941. године, када је преминуо у деведесет трећој години живота. Сахрањен је са супругом Настасијом на Старом нишком гробљу.²⁸

Сл. 5. Ратни ветеран Ђорђе Јанковић са војводом Костом Миловановићем - Пећанцом

У заоставштини породице Јанковић налазе се предмети који чине златарско-уметничку заоставштину кујунције Ђорђа. Посредством ових објеката и златарских ознака на њима могу се идентификовати предмети овог мајстора из сталне поставке Музеја црквених старина епархије нишке. Масивни сребрни и позлаћени путир из цркве Успења Пресвете Богородице у селу Гркиња један је од значајних златарских радова повезан са делатношћу нишког кујунције Ђорђа Јанковића (сл. 6).²⁹ Богородичина црква у Гркињи налази се у пределу доњег Запаља, које се простире дуж савременог пута Ниш – Гадин Хан. Црква

²⁷ Д. Мидић, *Историја Православне епархије нишке*, 191–210.

²⁸ С. Виденовић „Јанковићи – Знаменита нишка породица – свештеници, ратници, врсне кујунције”, 12–13; М. Величковић, *Споменици војника и ратника на Старом гробљу у Нишу*, 122–123. Уклесани текст на надгробном споменику гласи: „ОВДЕ ПОЧИВА ЂОРЂЕ + 3-Х-1941 г. НАСТАСИЈА – СИКА ПОЖИВЕ 73 ГОД. УМРЛА 7 ЈУНА 1928 ГОД. СПОМЕН ПОДИЖЕ СУПРУГ ЂОРЂЕ М. ЈАНКОВИЋ ДВОРСКИ КУЈУНЦИЈА И СИН СОТИР.

²⁹ Висине је 30.7 cm, пречник чаше 10.5 cm, пречник стопе 18 cm.

је освештана 1849. године, а радови на осликавању и уређењу унутрашњости трајали су током шездесетих и седамдесетих година 19. века.³⁰ Управо је ово раздобље вероватно и као време настанка поменутог путира. Причасна чаша кована је од сребра, са звонастим издуженим обликом, позлаћеним рубом и унутрашњошћу. Дршка је обликована од три крупна нодуса. Стопа путира дво-степено је издигнута, док се као главни елементи декорације на њој јављају четири овална испупчена медаљона истакнута позлатом. Стопа је богато гравирана фризом листова, биљним волутама и представама цветова, типичним за балкански кујунцилук с краја 18. и првих деценија 19. века. Масивни сребрни путири карактеристични су за југ Србије, а аналогије са евхаристијском чашом из Гркиње могу се наћи и на подручју некадашње Нишавске епархије, односно Пирота са околином. Обликовани под утицајем каснобарокне естетике, путири намењени литургијском богослужењу репрезентативни су предмети који одражавају хришћански идентитет и економску моћ целокупне заједнице.³¹

Сл. 6. Сребрни позлаћени путир цркве Успења Пресвете Богородице у Гркињи, рад Ђорђа Јанковића, трећа четвртина 19. века, пунцирано [Ђ М] - [13]

³⁰ М. Ракоција, *Манастири и цркве јужне и источне Србије*, Ниш 2013, 74–75; Ј. Марковић, „Зидно сликарство цркве Пресвете Богородице у Гркињи”, *Зборник Народни музеј Ниш* 27–28, (2018–2019), 149–165.

³¹ В. Даутовић, „Каснобарокна ретроспективност и златарство Нишавске епархије у XIX веку”, 117–118.

Са унутрашње стране стопе путира утиснути су иницијали мајстора [ѓм] и ознака финоће сребра [13]. Ова пунца идентификована је посредством предмета од сребра које је кујунџија Јанковић израђивао за породицу. На сервису од шест зарфова сачувана је прецизније отиснута пунца састављена од иницијала [ѓмЈ], који су почетна слова личног имена Ђорђе, те почетног слова имена оца Марко и првог слова надимка „Мслета”, те презимена Јанковић. На фотографији кујунџије Ђорђа из четрдесетих година 20. века део потписа чини управо скраћеница његовог надимка.³² У Нишу су се готово до Другог светског рата задржали надимци који су уз лична имена описивали носиоце по породичним одликама, занатима којима су се бавили или карактеристикама кроз које их је препознавала околина.³³ Нумеричка ознака [13] указује на сребро финоће тринаест лота (812.5/1000), према прописима за пунџирање сребра који су важали у Хабзбуршкој монархији. Број [13] је ознака и гарант стандарда тринаестлотног сребра званог „Wiener-Probe”, који се налазио готово на свим градским жиговима монархије, а поготову њених источних делова од прве половине 18. века па све до 1866. године.³⁴ Овако су финоћу сребрне легуре означавали и београдски мајстори попут Николића и Стојисилевића, који су деловали на простору Кнежевине Србије. Описани модел пунџирања трајао је до доношења Закона о контроли чистоће злата и сребра, усвојеног јуна 1882. године.³⁵ Описане ознаке указују да се на подручју Ниша сребро у другој половини 19. века пунџирало, те је као у већини централноевропских градова његова чистоћа према аустријском стандарду износила тринаест лота. Пунца са иницијалима [ѓмЈ] поуздано идентификује кујунџију Ђорђа М. Јанковића и открива се као драгоцен жиг за познавање националног златарства 19. века, омогућивши атрибуцију овог мајстора из Ниша. Закон о контроли квалитета и жигосању злата и сребра Краљевине Србије предвиђао је да мајстори контролу квалитета и пунџирање врше у Београду. На ову одлуку жалиле су се ужичке кујунџије.³⁶ Разумно је изнети претпоставку да су до 1882. године златарски радови пунџирани на поменути начин ознаком чистоће од тринаест лота, а да су након тога ситније радове мајстори ређе пунџирали новим државним жиговима, јер их је требало носити на контролу у удаљени Београд.

Шест сребрних зарфова су пример мајсторске вештине Ђорђа Јанковића у обради предмета свакодневице (сл. 7). Зарфови су купасто обликовани од

³² „Унуцима и параунцима за успомену од Ђоке МС Јанковића бив. двор. кујунџије, Ниш 27 – 1 – 1940.”

³³ Упореди: Д. Стефановић, „Лични надимци у Доњем Љубешу код Алексинца”, *Зборник радова Филозофског факултета ЛП* (2), (2022), 47–59.

³⁴ W. Neuwirth, *Wiener Silber 1781–1866, Namens – und Firmenpunzen*, Wien 2002.

³⁵ В. Даутовић, „Златар Јован Николић”, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 40, (2012), 178–179, 191–192; В. Даутовић, „Ко је био мајстор „Стојс” – о златару Николи Стојисилевићу”, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 49, (2021), 127.

³⁶ М. Ђајић, *Време, протицање и отицање : часовничарска радња „Петровић и синови” и занатско Ужице кроз векове*, Ужице 2019, 9–10.

кованог сребра, дуж ивице и бордуре украшени фолијажним орнаментом који се такође јавља на стопи путира и сребрним чашама. Дршке су облика волута од позлаћеног филиграна са крупним отвореним цветом уз горњу ивицу. Декоративно обликовани зарфови припадају османској градској традицији и сфери личне репрезентације посредством луксузних предмета. Према ознакама, могли су настати у трећој четвртини 19. века. Промене у визуелној култури и навикама градског становништва након одласка Османлија биле су довољно споре да одређени предмети типолошки имају продужено трајање.

Сл. 7. Сребрни позлаћени зарфови са дршкама од филиграна, рад Ђорђа Јанковића, трећа четвртина 19. века, пунцирано [Ђ М Ј] - [13]

Породична икона Јанковића, коју су Јанко и Марко донели са школовања у Русији, копија је знамените и чудотворне иконе Мајке Божије Смоленске. Икона типа Одигитрије чувана је у Саборном храму Пресвете Богородице у Смоленску од 1101. године. Чудотворне иконе уживале су велико поштовање, те су зато копиране и продаване широм руске царевине, а народна побожност учинила их је важним за визуелну културу. Кујунџија Ђорђе израдио је за ову серијски копирану икону нарочите сребрне окове, којима је покрио инкарнат ногу и руку те нимбове Богородице и малог Христа (сл. 8). Прастара пракса вотивног даривања и окивања икона у црквама присутна је на југу Србије. Значајно је повезати познате мајсторе попут Јанковића са вотивима искуцаним

у сребру уз уобичајене барокне украсе и са израдом круне од филиграна на представи Богородице. Трансформација црквене уметности, престанак рада балканских зографа које замењују академски образовани сликари и коришћење платна уместо даске довели су до опадања праксе окивања икона сребром.³⁷ Пажљивим проматрањем окова Смоленске чудотворице, могу се идентификовати и други кујунџијски радови Ђорђа Јанковића који си били у служби конструисања сакралне слике.

Сл. 8. Оков Богородичиног нимба од сребра и филиграна са породичне иконе Мајке Божије Смоленске донете из Русије, рад Ђорђа Јанковића

Сећања нишког кујунџије Николе Кола Марковића из међуратног периода драгоцен су сведочанства о стању овог уметничког заната у време ослобађања Ниша од Турака. Коле Марковић је у време ослободилачких ратова био шегрт, док је у граду Нишу радило преко двадесет кујунџијских мајстора. Они су се делили у две групе – варошке и сеоске кујунџије. Варошки мајстори су, по њему, израђивали искључиво филигранске радове са срмом, док су сеоски изводили простије радове, те накит и пафте претежно ливене из калупа за сеоско становништво. Нишко занатство је по Марковићевом сведочењу осамдесетих година 19. века запало у тешку кризу, међутим то се није знатније одразило на варошке кујунџије које су и даље добро радиле. Коле Марковић је кујунџијски занат учио код мајстора Павла Стојиљковића, за кога наводи да је био дворски кујунџија краља Милана, те да му је израђивао шта је год замсилио. Поре-

³⁷ В. Даутовић, „Каснобарокна ретроспективност и златарство Нишавске епархије у XIX веку”, 113–114.

дећи га са осталим варошким еснафима, кујунџијски је по њему био далеко најимућнији, а мајстори су чинили „занатску елиту”. Већ након Великог рата у Нишу јувелири и часовничари једноставно су потиснули кујунџилук, што мајстор Коле као један од последњих кујунџија, а заправо филиграниста, сажима констатацијом: „Ја сам стар, а доба је ново”.³⁸

Завршетак „златног доба” нишког кујунџилука био је заправо крај османске градске привреде и почетак нове организације заната према моделу централне Европе, прихваћеном у Кнежевини Србији. Еснафи у ослобођеним крајевима, претходно устројени по османском моделу, морали су свој рад ускладити са прописима еснафске уредбе. Крајем 19. века у Нишу је по тим прописима основан кујунџиско-сајџиско-дугмеџијски еснаф, у којем је радило дванаест мајстора, од којих су свега петорица били кујунџије.³⁹ Локалне нишке кујунџије имали су конкуренцију не само са европског Запада, већ и у путујућим трговцима и торбарима који су пустошили варош и околна села осамдесетих година 19. века. По нишком округу путовали су трговци из Јањева, трампећи накит и ђинђуве, кандила, кадионице те крстиће од разних легура за стари и вредан сребрни новац. У марту месецу 1887. године ухваћено је у Нишу десет оваквих торбара, који су са пасошима издатим за Бугарску илегално трговали наносећи економске губитке и штету локалним кујунџијама.⁴⁰ Поред нарочитог успеха који су Јањевци имали у Нишком округу, израђевине од јефтиних легура из њихових ливница дистрибуиране су на простору Бугарске, Влашке, Молдавије и Србије.⁴¹

Локални нишки мајстори током друге половине 19. века имали су у понуди стоно сребро попут прибора за јело, кашика, кутлача, кашичица, те послужавника, чаша, посуда за шећер уз различите декоративне и употребне предмете, као и оне везане за верску културу и цркву, попут кандила или богослужбених предмета. Сачувани комади сребра из оставштине Ђорђа Јанковића су кашике са иницијалима „МЛ”, и пар чаша украшених гравираним мотивом зупчастог листа дуж руба и доње ивице те истим иницијалима у средишту (сл. 9). Они су драгоцен пример покућства које је Јанковић израђивао, а такође и објекти који артифицирају свакодневицу. Симболички, улога ових предмета била је да искажу квалитет породице, поистоветивши га са традицијом, врлином и поузданошћу које сребрина визуелно исказује лепотом израде. Грађанство, формирано углавном од трговачко-занатлијског сталежа, на репрезентативан начин приказивало је своје друштвене идеале уметнички обликованим сребром. Коначно, квалитет предмета који су творили свакодневицу грађанског дома,

³⁸ М. П. „И последњи представник кујунџијског заната у Нишу тавори под старост тешке дане”, *Правда*, бр. 11.749, год. XXXIII, Београд 5. јул 1937, 9.

³⁹ Н. Вучо, *Распадање еснафа у Србији*, књ. 1, САН посебна издања, књ. ССXXII, Историјски институт, књ. 5, Београд 1954, 70–71.

⁴⁰ Н. Вучо, *Распадање еснафа у Србији*, 128–129.

⁴¹ И. Женарју Рајовић, *Црквена уметност XIX века у Рашко–Призренској епархији (1839–1912)*, Београд 2016, 196.

попут сребрнине, својом вредношћу представљао је јемство за сигурност опстанка породице током периода ратова и немаштине.⁴²

Сл. 9. Сребрне чаше и кашике са иницијалима „МЈ“, радови Ђорђа Јанковића

Грађанска сребрнина из српских вароши 19. века најмање је позната. Ови објекти су важни, јер се посредством њих може реконструисати свакодневица српских градова друге половине 19. века, потврђујући хипотезу да су у њиховом обликовању и производњи водећу улогу имали домаћи мајстори који су луксузне предмете од сребра израђивали за трговачку и грађанску елиту. Сродан пример из осме деценије 19. века су сребрне корпе ужичких златара.⁴³ Ужички кујунџија Сретен Петровић, сличан Ђорђу Јанковићу, израдио је корпу за кашичице од сребрног филиграна 1880. године за трговца Јокановића. Исти ужички мајстор обликује сребрне кашике и други стони прибор.⁴⁴ Заједничко овим кујунџијама било је формирање унутар османског културног круга и даљи рад у околностима промене културног модела у коме су стварали објекте који нису били ни османски нити европски већ хибридни, попут филиграном обликоване корпе чија је форма централно европска.

Не треба занемарити развијену и софистицирану уметничку обраду сребра у срцу османске империје – Цариграду. Пример који је могао бити узор

⁴² М. Тимотијевић, *Рађање модерне приватности: Приватни живот Срба у Хабсбуршкој монархији од краја 17. до почетка 19. века*, Београд 2006, 435–528; М. Тимотијевић, „Приватни простори и места приватности”, *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку, Од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, А. Столић, Н. Макуљевић (прир.), Београд, 232–244.

⁴³ И. Зорић, *Сребрнина у Србији XIX века*, Београд 1990, 47–48, 54.

⁴⁴ М. Ђајић, Д. Ристовић, „Јокановића кућа” *градска кућа у Ужцу у 19. и почетком 20. века*, Ужице 2010, 55, 59, 61.

генерацијама нишких златара је ретка сребрна посуда сачувана у породици Јанковић. Обликована је од позлаћеног сребра, у форми овалне навикуле затворене поклопцем (сл. 10). Ивице посуде декорисане су зупчастим листом и позлатом, а дршке, такође позлаћене, усађене су бочно и обликоване попут вегетабилних волута, завршених отвореним крупним цветом. Поклопац је завршен украсом у форми отвореног цвета ананаса. На стопи, телу посуде и поклопцу пунцирана је цариградским жиговима са тугром султана Абдул Мецида I од Махмуда.⁴⁵ На посуди и поклопцу гравирани су иницијали „МЈ”, што овај предмет повезује са породичном сребрним кујунџије Јанковића. Сребрна посуда цариградске израде могла је стићи са Орденом Мецидије судији Адамушевићу, а потом бити мираз његове кћери. Наслеђена и сачувана до данас, обележена монограмом сопственика, постала је наслеђена сребрнина. Декоративни елементи попут отворених цветова са дршки облика волуте, карактеристични за луксузно османско сребро 19. века, јављају се на зарфовима Ђорђа Јанковића.⁴⁶ Форма навикуле појављује се у радовима нишког златарског мајстора Стаменка Јоцића.⁴⁷

Сл. 10 Посуда од позлаћеног сребра, цариградска радионица, епоха султана Абдул Мецида I

Постепени процес саображавања са савременијим формама уочава се на сачуваној сребрној чаши, коју је израдио Ђорђе Јанковић и, према натпису, даривао сину Јанку и снахи Даринки 1898. године (сл. 11).⁴⁸ Обликована је као дубока звонаста чаша полиране површине на краткој дршци декорисаној по средини

⁴⁵ G. Kurkman, *Ottoman Silver Marks*, Istanbul 1996, 27–30, 46, 191–200.

⁴⁶ Исто, 204.

⁴⁷ В. Душковић, *Србија на Светској изложби у Паризу 1900*, Београд 1995, 56.

⁴⁸ Натпис гласи: „Успомена Јанку и Даринки Ђока Јанковић 23. 8. 898. Ниш.”

фризом перли и постављена на конвексну стопу. Ова сребрна чаша елегантне форме лична је меморабилуја, која одражава промене у изгледу предмета свакодневице опонашајући једноставност индустријских производа. На великој светској изложби у Паризу 1900. године у павиљону Краљевине Србије приказани су домети националне уметности, индустрије и занатства. Учесници ове интернационалне смотре били су кујунџије из Београда и Ужица, те Ниша, Пирота и Лесковца, по позиву Министарства народне привреде уз селекцију Валтровића и Милутиновића.⁴⁹ Златари Стаменко Јоцић и Дина Јовановић представљали су нишки кујунџијски еснаф, приказујући различите предмете од сребра израђене најфинијом техником филиграна. Дина Јовановић обликовао је зарф са тацном, послужавник, штапаљке за шећер, разноврсне цигарлуке и накит. Стаменко Јоцић извео је пар масивних канделабара, сервис за ликер од позлаћеног сребра и филиграна који се састоји од чашица, ибрика и тацне, неколико украсних посуда облика навикуне са поклопцем, украсне судове, рамове за фотографије, тацне, кутије за накит, разноврсна кандила, кутије за шибице и копче за појас.⁵⁰ Иза кулиса павиљона Светске изложбе, о стварном стању кујунџија који су учествовали говори писмо министру народне привреде коме се, тражећи обећани новац, а на име дуга повериоцима за предмете које за изложбу израђује, обраћа нишки мајстор Дина Јовановић. Своје тегобно мољење министру кујунџија Дина започео је речима „Вама је врло добро познато стање нишких занатлија, нарочито пак стање кујунџија – златара – који тако рећи више седе беспослени но што раде.”⁵¹ На париској изложби кујунџија Ђорђе Јанковић није узео учешћа.

Сл. 11. Сребрна чаша рад Ђорђа Јанковића, поклон сину Јанку и снахи Даринки, Ниш 1898. године

⁴⁹ В. Душковић, *Србија на Светској изложби у Паризу 1900*, 5–22.

⁵⁰ Исто, 54–58.

⁵¹ Исто, 44.

Различити комади накита, махом у филиграну, сачувани су у породичној заоставштини Јанковића. Једноставна гривна и брош облика лептира примери су уметничких радова чија се концепција израде столећима слабо мењала (сл. 12). Филигранске правоугаоне плочице повезане бочно ланцем, декорисане гранулама, обликују наруквицу, док је брош био прилика за израду филигранских крила. Одевање и мода се почетком 20. века такође мењају, а пратећи детаљи попут накита једнако су се увозили са запада.⁵² Сачувани накит илуструје ширину опуса и разноврсност предмета које је од сребра обликовао Ђорђе Јанковић. Породична анегдота из усмене историје породице Јанковић помиње како је кујунџија Ђока био у ситуацији да ради наруквицу за наводну миљеницу кнеза Милана Обреновића. Тајну је чувао дуго због кнегиње Наталије, па је након одласка династије са историјске сцене препричао потомцима. Према овој анегдоти, кнез Милан га је позвао да узме меру непознатој девојци, чији је идентитет имао остати тајна. Она је седела иза завесе, те када се приближио да свиленим концем узме меру чланка на руци, кроз прорез завесе препознао је чувену младу ромску лепотицу из Ниша по имену Амурлика.⁵³

Сл. 12. Гривна (лево) и брош у облику лептира (десно), сребрни филигран, радови кујунџије Ђорђа Јанковића

Потписиван као дворски кујунџија кнеза и потом краља Милана, нишки мајстор Ђорђе М. Јанковић имао је прилику да ради за њега. Чињеница да је од Милана Обреновића примао нарудбе била је довољна да се назове дворским мајстором. Још један нишки златар по имену Павле Стојиљковић био је, према сећању савременика, дворски кујунџија краља Милана. Међу мајсторима који су у Нишу деловали током друге половине 19. века и првих деценија 20. века издвајају се златари Ђорђе Јанковић, Павле Стојиљковић, Дина Јовановић, Стаменко Јоцић и Никола Марковић. Због вештине баратања филигранском техником околина их је ценила, док је двојицу поменутих златарских мајстора афирмисао и сâм владар, ценећи њихов рад. Дворске лиферације још увек су непознаница, коју будућа истраживања имају изглед да осветле.

⁵² Д. Маскарели, *Мода у модерној Србији: мода у Србији у XIX и почетком XX века из збирке Музеја примењене уметности у Београду*, Београд 2019.

⁵³ С. Виденовић, „Јанковићи – Знаменита нишка породица – свештеници, ратници, врсне кујунџије”, 13. Према другој верзији она је била нишка Туркиња и звала се Умурлика.

Сачувани предмети уз елементе животописа кујунџије Јанковића одраз су развитка и промене културних прилика након присаједињења јужних крајева. Недовољно познавање златарства југа Србије, те мајстора кујунџија и златара, навело је на погрешан закључак о стагнацији или готово одсуству уметничке производње. Политичка и друштвена историја омеђују животе појединаца, те је Ђорђе Јанковић пример активне личности која у њима узима учешће, настојећи да се снађе у променама које захватају уметнички занат којим се бавио, као и да изгради породични и лични просперитет у периодима мира. Сложене биографије попут Јанковићеве говоре о преплитању личног и индивидуалног са културним и историјским приликама између значајних повесних датума, какви су били независност и присаједињење јужних крајева 1878. године. Материјална култура и предмети настали током друге половине 19. века представљају визуелно памћење епохе, илуструјући процесе њене трансформације.

FROM A WAR VETERAN TO A COURT GOLDSMITH: ĐORĐE M. JANKOVIĆ IN THE SOCIAL AND ARTISTIC SETTING OF NIŠ IN THE SECOND HALF OF THE 19th CENTURY

Summary

The material culture in the area of Niš during the 19th century was first under the influence of the Ottoman visual norms, and after the annexation, it began to adapt to the cultural trends of the Principality. Prominent members of the Serbian community acted as socio-political elites, equally in the economic and cultural domains, and they contributed to the unification of the southern regions, fully realized after the Second Serbian-Turkish War (1877-1878). Individual masters working in this period were not only engaged in fashioning visual culture. They were also engaged in the turbulent reality of their time. Therefore, a broader contextualization of their manifold activities reveals a more nuanced historical picture. A significant participant in the social and political events of the second half of the 19th century was the goldsmith Đorđe M. Janković. Being the son of a prominent merchant from Niš, he started learning the craft of goldsmithing at a young age. However, he directly participated in all the wars that were fought for the liberation of the southern regions as well, which earned him six medals for war merits. After the unification of the southern regions, Đorđe Janković was able to devote himself to his craft, creating a variety of silver objects, whether profane or sacred in their application. A massive silver chalice made by this master is kept in the church treasuries of the Diocese of Niš, attributed by the goldsmith's mark. The descendants of the Janković family cherish today, as the part of the family heirloom, the examples of silverware also hallmarked by the mark of Đorđe Janković: [ЂМЈ] - [13]. Reliably attributed objects to particular Serbian goldsmiths are not numerous and, therefore, they are essential in acquiring deeper knowledge of the national goldsmithing. Đorđe Janković can be characterized as the great representative

of the goldsmithing of southern Serbia. In the photographs, just as on his tombstone, Đorđe Janković is the “court goldsmith”. After the reunification, it was important to establish cultural continuity and adapt the newly conquered regions to the artistic trends of the Principality of Serbia. The goldsmithing of the southern regions was often anachronistic in comparison to the cultural habits of the Principality and the artistic currents of historicism. Having progressed from a war veteran to a court goldsmith, Đorđe Janković is the example of an individual focused on patriotic activity as well as on personal development, and contextualization of his work provides better understanding of various facets of culture and history of the epoch he lived in.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

929.52ОБРЕНОВИЋ”(497.11)”18”(082)
94(497.11)”18”(082)

ДИНАСТИЈА Обреновић и проглашење
Краљевине Србије : тематски зборник радова
/ уредник Сузана Рајић. - Ниш : Народни
музеј, 2023 (Ниш : Scero Print). - 517 стр. :
илустр. ; 24 cm

Тираж 250. - Стр. 9-11: Уводна реч /
Сузана Рајић. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Summaries.

ISBN 978-86-83019-79-3

а) Обреновић (династија) -- Србија -- 19в
-- Зборници б) Србија -- Историја -- 19в --
Зборници

COBISS.SR-ID 130188553